

INHOUD

Ten geleide	15
-------------	----

Deel 1

Een nieuwe staat en een nieuwe kroon in het negentiende-eeuwse Europese machtsevenwicht (1830-1848)	19
--	-----------

Hoofdstuk 1. De Belgische revolutie en de negentiende-eeuwse wereldorde (1830-1833)	21
1. Van revolte tot revolutie	21
2. Breuk met de bestaande wereldorde	23
3. Reacties van de Europese mogendheden	25
3.1. Engeland	27
3.2. Frankrijk	28
3.3. Oostenrijk	28
3.4. Pruisen	29
3.5. Rusland	29
3.6. Aanloop tot de Conferentie van Londen	29
4. De Conferentie van Londen	30
4.1. Wapenstilstand (protocol 1 van 4 november 1830)	31
4.2. Erkenning van de Belgische onafhankelijkheid (protocol 7 van 20 december 1830)	33
4.3. Grondslagen van de Scheiding (protocollen 11 en 12 van 20 en 27 januari 1830)	33
4.4. De keuze van een staatshoofd en de XVIII Artikelen	35
4.5. De Tiendaagse Veldtocht	41
4.6. Laatste rechte lijn naar internationale erkenning : de XXIV Artikelen	42
4.6.1. Fortenconventie	46
4.7. De status-quo	47

Hoofdstuk 2. De consolidatie van een soeverein België (1833-1838)	51
1. Precair bestaan	51
2. Een periode van aftasten	53
2.1. Antwerpen en de transithandel naar het Duitse hinterland	54
2.1.1. Uitbouw van een centraal spoorwegnet	54
2.1.2. Belgisch-Amerikaanse diplomatieke betrekkingen	55
2.2. Verzekeren van Franse afzetmarkten	56
2.3. Commerciële expansie binnen en buiten Europa	57
2.4. Economische boom van 1835-1838	59
3. Leopold I als centrale actor	60

3.1.	Het verzekeren van de territoriale integriteit	60
3.2.	Identificatie met de materiële voorwaarden voor een soeverein België	61
3.3.	Nastreven van dynastiek belang	61

Hoofdstuk 3. Politieke overlevingsstrijd (1838-1839) 65

1.	Einde van de status-quo	65
2.	De houding van de mogendheden	66
3.	Belgische volhardingspolitiek	68
4.	De definitieve vredesverdragen	70

Hoofdstuk 4. De emancipatie van het soevereine België (1839-1848) 75

1.	Versterking van de francofiële oriëntatie	75
1.1.	Crisis in het Nabije Oosten	76
1.2.	Oprichting van een economische invloedzone	78
2.	Commerciële diplomatie	83
2.1.	Groeiend aantal handelsverdragen	84
2.2.	Verdere uitbouw van het commerciële netwerk	84
2.3.	Koloniale projecten ter bestrijding van werkloosheid en pauperisme	85
3.	Een wankle troon?	88
3.1.	De laatste orangistische samenzwering	88
3.2.	Economische crisis en groeiend liberalisme	89
3.3.	De revoluties van 1848	91
3.4.	De laatste test van het Belgische bestaansrecht	93

Hoofdstuk 5. Algemene evaluatie (1830-1848) 97

1.	Economische en commerciële belangenbehartiging	97
2.	Intern-politieke motieven bij de vorming van het buitenlands beleid	100
2.1.	Dynastieke motieven	100
2.2.	Politieke motieven	102
3.	Veiligheid door verplichte neutraliteit	104
4.	Actoren	106
5.	Een beleid gericht op een behoudsgezind status-quo	107

Deel 2

Schuivende machtsverhoudingen in de wereld (1848-1914)

109

Hoofdstuk 6. Schuivend Europees machtsevenwicht (1848-1870)

111

1.	Commerciële diplomatie	111
1.1.	De afkoop van de Scheldetol	113

2.	Neutraliteit als missie	115
2.1.	Evenwichtsoefening tegenover Napoleon III	115
2.2.	Krimoorlog	117
2.3.	Italiaanse eenmaking	119
2.3.1.	De militaire kwestie	122
2.4.	Duitse eenmaking	123
2.4.1.	De nasleep van Sadowa	125
2.4.2.	Het mirakel van 1870	130
3.	Algemene evaluatie (1848-1870)	132
3.1.	Bevoegdheidsverschuiving	133
3.2.	Het karakter van de commerciële diplomatie	134
3.3.	Het karakter van de politieke diplomatie	135
3.4.	Neutraliteit en natievorming	136
Hoofdstuk 7. Belgische expansie in de wereld (1848-1914)		139
1.	De koloniale filosofie van de Belgische Coburgs	140
1.1.	De laatste koloniale initiatieven van Leopold I	141
1.1.1.	Mexico	142
1.2.	Het koloniale activisme van de Hertog van Brabant	144
2.	De verwerving van een kolonie	147
2.1.	De onafhankelijke Congostaat (1875-1885)	147
2.2.1	Conferentie van Berlijn	149
2.2.	Een dynastieke kolonie (1885-1906)	152
2.3.	Een Belgische kolonie (1906-1908)	156
2.3.1.	De overnamepoging van 1895	157
2.3.2.	De overnamepoging van 1901	158
2.3.3.	De overnamecampagne vanaf 1906	158
3.	De Belgische expansie in de wereld	162
3.1.	Onderhandelingen met Frankrijk en Duitsland	163
3.2.	De eerste expansiegolf (1884-1895)	163
3.3.	De 'Belle Epoque' van de Belgische expansie (1895-1914)	164
3.3.1.	Het Belgische expansiestreven in China	167
4.	Het 'imperialistische' karakter van de Belgische expansie in de wereld	172
4.1.	De kenmerken van het moderne imperialisme	172
4.2.	De Belgische economische belangen	174
4.3.	De bronnen van het Belgische 'imperialisme'	175
4.3.1.	De rol van de Belgische diplomatie	176
4.3.2.	De specificiteit van Leopolds kolonialisme	177
4.3.3.	Het dynastieke karakter van het Belgische imperialisme	178
4.3.4.	Expansionisme en natievorming	179

4.4. Het Belgische imperialisme en de nationale belangen van België	181
---	-----

Hoofdstuk 8. Kantelend machtsevenwicht (1870-1914)	183
1. Diplomatieke luwte na 1870	183
1.1. Het alarm van 1887	184
1.1.1. Het oproer van 1886	185
1.1.2. Nieuwe Frans-Duitse spanningen	185
1.2. De ideologische oriëntaties van de Belgische diplomatie	187
2. België tussen Scylla en Charybdis (1905-1913)	189
2.1. Van crisis tot crisis	189
2.2. Een politiek van strikte afzijdigheid en isolationisme	190
2.1.1. Twijfel tussen neutraliteit en alliantievorming	194
3. De spiraal van 1914	196
4. Algemene evaluatie (1870-1914)	198
4.1. Herinterpretatie van de Belgische neutraliteit	198
4.2. De actoren van de Belgische buitenlandse politiek	201

Deel 3

Van blokvorming tot 'appeasement'

(1914-1940)	205
--------------------	-----

Hoofdstuk 9. België in de Grote Oorlog (1914-1919)	207
1. Het buitenlands beleid tijdens de Grote Oorlog	207
1.1. Het buitenlands beleid van Albert I	207
1.1.1. Neutraliteit	208
1.1.2. Vredesgesprekken met Duitsland	208
1.1.3. Gebiedsuitbreiding	209
1.2. Het buitenlands beleid van de regering	209
1.2.1. De ideologische en intern-politieke bronnen van het annexionisme	212
1.2.2. De economische argumentatie van het annexionisme	214
1.2.3. De Belgische annexionistische campagne in Palestina	215
1.3. Verzet tegen het annexionisme	216
1.4. Structurele oriëntatie op bondgenootschappelijke relaties	216
1.5. De aanloop naar de vredesconferentie	220
2. De Conferentie van Versailles	222
2.1. De Belgische eisenbundel in Versailles	222
2.2. Het Verdrag van Versailles	226
2.2.1. De Belgische economische en financiële eisen	227
2.2.2. De Belgische territoriale eisen	227
2.2.3. De Belgische politieke eisen	228

3.	Het buitenlands beleid na Versailles	228
3.1.	De organisatie van de diplomatie	230
3.2.	De Belgisch-Russische relaties na de Oktoberrevolutie	231
Hoofdstuk 10. Blokvorming in Europa (1919-1924)		233
1.	Een Militair Akkoord als pasmunt voor een Economische Unie	234
1.1.	Frans-Belgisch Militair Akkoord	236
2.	Een militaire bezetting in ruil voor begrotingsevenwicht	239
2.1.	Tweede Ruhrbezetting	241
2.2.	Het Frans-Belgisch handelsverdrag van mei 1923	243
3.	Het resultaat van de Ruhrbezetting: een nieuwe economisch-diplomatieke oriëntatie?	245
Hoofdstuk 11. Locarno en de multilateralisering van de diplomatie (1925-1933)		249
1.	Afscheid van een exclusief bilateralisme	249
2.	Internationale ontspanning	251
2.1.	Locarno, het Frans-Belgisch Militair Akkoord en de Belgische defensie	254
2.2.	Locarno en de monetaire belangen van België	255
2.3.	Locarno en de economische belangen van België	256
3.	De economische wereldcrisis	258
Hoofdstuk 12. De diplomatieke ommekeer van 1936		263
1.	Loskoppeling van Frankrijk	263
1.1.	Mogelijke Belgische betrokkenheid bij een preventieve aanval op Duitsland	263
1.2.	Een Belgische neutraliteit in het voordeel van Duitsland	265
1.3.	Vuurproef voor de Volkenbond	266
1.4.	Ideologische verdeeldheid in België	268
1.5.	'Los van Frankrijk'	270
2.	Loskoppeling van de Volkenbond	272
2.1.	Wederbezetting van Rijnland	272
2.2.	Het Franse Volksfront	274
2.3.	De Spaanse burgeroorlog	278
3.	De Belgische 'zelfstandigheidspolitiek'	281
4.	Vrijwillige neutraliteit	284
Hoofdstuk 13. Van neutraliteit naar appeasement (1938-1940)		291
1.	Duitse expansie	291
2.	Toenadering tot Duitsland	293
3.	Schemeroorlog	296
4.	De militaire en ideologische capitulatie van de Belgische elite	300

Hoofdstuk 14. Algemene evaluatie (1914-1940)	305
1. Economische belangenbehartiging als primaire motivatie	305
1.1. Economische onafhankelijkheid, annexionisme en neutraliteit	305
1.2. Economische blokvorming en veiligheidspolitiek	308
1.3. Economische multilateralisering en diplomatieke ontspanning	309
1.4. Appeasement en oorlogsdreiging	310
2. De invloed van ideologie en intern-politieke motieven	311
2.1. <i>Het Frans-Belgisch Militair Akkoord en de nationalistische ideologie</i>	312
2.2. Neutraliteitspolitiek en de Nieuwe-Orde-ideologie	312
2.3. Appeasement en de klassiek-liberale ideologie	316
3. De actoren van de buitenlandse politiek in het interbellum	317
3.1. De wederzijdse autonomie van de politieke en de economische diplomatie	319

Deel 4

Atlantisme en supranationaliteit (1940-1990)	321
---	-----

Hoofdstuk 15. België in de tweede wereldoorlog (1940-1947)	323
1. Het buitenlands beleid tijdens de tweede wereldoorlog	323
1.1. De uitschakeling van Leopold III als diplomatieke actor	324
1.2. De naoorlogse organisatie van de wereld	325
1.2.1. De economische belangenbehartiging in de naoorlog	325
1.2.2. De plaats van kleine staten in de naoorlogse wereldorde	327
1.2.3. Regionale organisatie van Europa	329
1.2.4. West-Europa onder Britse leiding	331
1.2.5. De oprichting van de Verenigde Naties	336
2. België en de positie van Duitsland in het naoorlogse Europa	338
3. Het Belgisch buitenlands beleid tussen 1945 en 1947	342
3.1. Het 'Belgisch mirakel'	342
3.1.1. Economische vooruitzichten	343
3.1.2. Intern-politieke vooruitzichten	344
3.1.3. Intra-Europese vooruitzichten	344
3.2. De actoren van het buitenlands beleid bij het einde van de oorlog	345
3.2.1. Continuïteit van het buitenlands beleid	346
3.2.2. Europese politieke samenwerking als nieuw leidmotief	347

Hoofdstuk 16. De diplomatieke ommekeer van 1947	351
1. Wijzigend vijandbeeld	351
2. België en het Marshallplan	353
2.1. Het misverstand.Koude Oorlog	353
2.2. De betekenis van het Marshallplan	355

2.3.	De Belgische reactie op het Marshallaanbod	355
2.3.1.	Het Marshallplan en de intra-Europese handel	356
2.3.2.	België en de Duitse verankering	358
2.3.3.	Het Marshallplan en de Europese eenmaking	358
2.3.4.	De politieke voordelen van het Marshallplan voor België	359
2.3.5.	De langetermijnconsequenties van het Marshallplan voor België	361
3.	De geboorte van een Atlantisch Europa	362
3.1.	Verdrag van Brussel	362
3.2.	De vorming van een West-Duitse staat	365
3.3.	Het Noord-Atlantisch Verdrag	366
4.	Besluit	369
Hoofdstuk 17. Europese terughoudendheid (1950-1955)		375
1.	Supranationale innovatie	375
1.1.	De Belgische reactie op het Schuman-Monnetvoorstel	376
2.	Militaire ontsporing van de Europese constructie	379
2.1.	Deelname aan de Korea-oorlog	380
2.2.	De herbewapening van Duitsland	381
3.	Supranationaliteit als ideologische inzet	388
3.1.	Supranationale terughoudendheid	388
3.2.	Een nieuwe langetermijntrend	391
Hoofdstuk 18. Het tijdperk van het Atlantisch Europa (1955-1985)		395
1.	De Europese relance	395
1.1.	De economische constructie en de weg naar politieke integratie	398
1.2.	De Europese constructie als onderdeel van het Atlantisch Europa	399
1.3.	De NAVO als politieke gemeenschap	400
2.	De Congolese onafhankelijkheid	401
3.	De gaullistische uitdaging	406
3.1.	De as Parijs-Bonn als strategisch alternatief voor het Amerikaans leiderschap	409
3.2.	Atlantische versus Europese gemeenschap	410
3.3.	De gaullistische ontspanningspolitiek	411
3.4.	Het ontbrekend gaullistisch relais in België	413
4.	De Belgische Oostpolitiek	416
4.1.	De Harmeloefening	418
4.2.	De Harmelpolitiek	419
4.2.1.	Het gaullisme en de voorrang van nationale initiatieven op collectief overleg	419
4.2.2.	De 'europeanisering' van de Ostpolitik en de politieke detente	420
4.2.3.	De koppeling van politieke en militaire detente	421
5.	De uitholling van het Atlantisch Europa (1970-1985)	422

5.1.	De Europese relance van 1969	422
5.2.	Mutatie van de Atlantische relaties	424
5.2.1.	Atlantisch wantrouwen	424
5.2.2.	Europese malaise	427
5.3.	Verzanding van de Harmelpolitiek	428
5.4.	Verbroken consensus	431

Hoofdstuk 19. Het einde van een tijdperk (1985-1990) 439

1.	Een nieuwe Belgische Oostpolitiek	439
2.	Een nieuwe Europese relance	442
3.	Een nieuw Afrikabeleid	446
3.1.	Mensenrechten als een nieuwe constante	446
3.2.	Regionale in plaats van staatsgerichte oriëntatie	448

Hoofdstuk 20. Algemene evaluatie (1940-1990) 451

1.	Continuïteit en discontinuïteit van het buitenlands beleid na 1945	451
2.	De wijzigende functie van de Europese constructie	454
3.	De rol van het Atlantisme in België	458
4.	De actoren van het naoorlogs buitenlands beleid	459
4.1.	De slinkende rol van de staat inzake commerciële en economische belangenbehartiging	460
4.1.1.	Vrijhandel en liberalisering	460
4.1.2.	Buitenlandse controle over de Belgische economie	461
4.2.	'Verbinnenlandsing' van de buitenlandse politiek	462
4.3.	De federalisering van het buitenlands beleid	463
4.4.	De centrale rol van het ministerie van buitenlandse zaken	464

Algemeen besluit

Constanten, determinanten en discontinuïteit in het Belgisch buitenlands beleid 467

1.	De constanten van het Belgisch buitenlands beleid	469
2.	De determinanten van het buitenlands beleid van België	472
2.1.	Economische en commerciële belangenbehartiging	473
2.1.1.	De belangen van de economische elite	474
2.1.2.	De evolutie van de economische factor in het buitenlands beleid	477
2.1.3.	De afbakening van de bedding van de buitenlandse politiek	478
2.2.	De intern-politieke beweegredenen	479
2.2.1.	Dynastieke belangen	479
2.2.2.	Beslechting van intra-elitaire tegenstellingen via buitenlandse politiek	481

2.3.	Ideologie en buitenlandse politiek	483
2.3.1.	Ideologie als impliciete determinant	484
2.3.2.	Ideologie als expliciet instrument	484
2.3.3.	Ideologie als dogmatische ontsporing	486
2.4.	Interstatelijke relaties	487
2.4.1.	Politieke onafhankelijkheid	488
2.4.2.	Veiligheidspolitiek	489
3.	Discontinuïteit in het Belgisch buitenlands beleid	492
3.1.	De Belgische deelname aan het koloniale imperialisme	493
3.2.	Supranationaliteit als discontinuïteit	495
3.2.1.	Economische supranationaliteit	495
3.2.2.	Politieke supranationaliteit	497

Epiloog

De toekomst van de Belgische buitenlandse politiek	499
---	-----

1.	De voorwaarden voor een succesvol buitenlands beleid	501
2.	De inhoud van een hedendaags succesvol buitenlands beleid	504
2.1.	De inhoud van boven-statelijke politieke integratie en samenwerking	504
2.2.	De 'verbinnenlandsing' van de internationale relaties en de mythe van de Vlaamse soevereiniteit	506

Bijlage

Methodologische basis van het onderzoek	509
--	-----

1.	Stand van het onderzoek inzake het Belgisch buitenlands beleid	511
2.	De kleine-landendiscussie	513
3.	De constantendiscussie	515
4.	De determinantendiscussie	517
4.1.	Besluitvormingstheorieën	517
4.2.	De binnenlandse en maatschappelijke context als determinant	519
5.	Een werkhypothese met vier variabelen	524
5.1.	Het bronnenmateriaal	526

Noten	529
-------	-----

Bibliografie	637
--------------	-----

Register van persoonsnamen	665
----------------------------	-----